

הרב ברוך פינקלשטיין - ר"מ במכון

האם מצוות חליצה היא מצוה באנפי נפשה

בדעת רש"י ורמב"ם

ראשי פרקים

א. מבוא

ב. דעת רש"י בעניין אלמנתו של מלך

ג. דעת ה"באר יצחק" בעניין אישה קטלנית

ד. מצוות חליצה, מצוה באנפי נפשה

ה. דעת הרש"ש

ו. דעת הנצי"ב

ז. נפקא מינה בין דעת הרש"ש לדעת הנצי"ב

ח. קושית הרש"ש על הרמב"ם

ט. דעת הרמב"ם

י. דעת הרשב"א

יא. סיכום

א. מבוא

האם מצוות חליצה היא מצוה באנפי נפשה או האם היא פעולה שהתורה מחייבת כדי להתיר אותה להינשא? האם עצם החליצה היא המטרה, ומצבה אח"כ הוא הפועל היוצא מן החליצה או האם המטרה היא התרתה להינשא, ופעולת החליצה היא אמצעי להביא לידי כך?

מאמר זה דן בנושא הנ"ל רק בדעת רש"י ובדעת הרמב"ם, למרות שרבים הפוסקים שדנים בשאלה זו. מאמרנו מביא את דעותיהם של: הבית יצחק, הרש"ש והנצי"ב. דעות אחרות מוזכרות קצת, אבל רק כדי לחזק שאלה או עמדה. פתרון השאלה הנ"ל חשוב כדי להבין את הדין של איסור חליצה של אשת המלך. ויש לשאלה זאת השלכות הלכה למעשה. האם החליצה היא חובה, כאשר, למשל היבמה אינה מעוניינת להנשא או שהיא אסורה להנשא, כאשה קטלנית?

ב. דעת רש"י בעניין אלמנתו של מלך

מצות חליצה אינה בגדר חובה

לכאורה מפירוש רש"י על המשנה בסנהדרין יש לנו תשובה. המשנה בסנהדרין פוסקת שמלך לא חולץ ולא חולצין לאשתו.¹ רש"י מסביר שלא חולצין לאשתו "מפני שאסורה להינשא"². רש"י סובר שפעולת החליצה היא אמצעי כדי להתירה להינשא, ובמקרה אלמנתו של מלך, לא חולצין לה כי ממילא אסורה להינשא. וכן האור גדול כותב וז"ל: "שמדעתו של רש"י יש ראייה ברורה באשה קטלנית ביבמה אין כופין אותו לחלוץ, שכל עיקר מה שאנו כופין על החליצה הוא רק משום לתא דידה שלא תיעגן ותיתב, משא"כ היכא דאינה ראויה להינשא"³. עכ"ל.

ג. דעת הבאר יצחק בעניין אישה קטלנית

הרב יצחק אלחנן בבאר יצחק סומך על רש"י בשתי ידיים ופוסק שאין מצוות חליצה מצוה בפני עצמה אלא היא רק הכשר מצוה. ולכן א"א לכופ אדם לחלוץ לאישה קטלנית שממילא אסורה להינשא אחר החליצה⁴. בראש התשובה הוא דן בפירושו של הכסף משנה שהסביר שלא חולצין לאשתו של מלך מפני שהיא אסורה

¹ משנה, סנהדרין פ"ב, מ"א.

² רש"י סנהדרין יט, ב.

³ פירוש האור גדול על משניות סנהדרין פ"ב, מ"ב.

⁴ באר יצחק אבן העזר סימן יז, וגם בעין יצחק ח"ב ס"י סב.

להינשא, ועוד⁵ משום דגנאי הוא למלך לחלוץ לאלמנתו.⁶ הבאר יצחק מסביר מדוע הכסף משנה הביא שני טעמים. "כי אם היה רק הטעם של רש"י מפני שהיא אסורה להינשא, מדוע א"א לחלוץ לה? לכן צריך טעם אחר, וזה משום כבודו של המלך שגנאי הוא למלך שחולצין לאשתו גם לאחר מותו. ואם היה רק הטעם של גנאי, מדוע רש"י הרגיש צורך לפרש "משום דאסורא להינשא", שזה לכאורה טעם חדש? לפיכך הכסף משנה הביא שני טעמים.

"ואם חליצה היא מצוה בפני עצמה עדיין תקשה, אמאי אין חולצין לאשתו ואף דאסורה להינשא, מ"מ הא כמו אלו היתה מותרת להינשא היו חולצין כדי להתירה לשוק, ולא היו חוששין משום גנאי הנ"ל! כמו כן, אלו היתה מצות היבם במצות חליצה מן התורה, ודאי לא היינו דוחין בקל מצוה דאורייתא משום גנאי".

אבל בסוף התשובה הבאר יצחק מסיים שרש"י אינו סובר שיש טעם של גנאי למלך, מדלא הזכיר טעם גנאי כי אם אחר כך, על הא דאינו חולץ (המלך בעצמו), דגנאי הוא למלך דיבמתו תהא רוקקת בפניו. לכן הטעם של גנאי שייך רק במקרה שהמלך חולץ לאשת אחיו, אבל לא כאשר אחיו חולץ לאלמנתו.

לכן מהתשובה של הרב יצחק אלחנן אנו למדים:

א. לדעת רש"י יש רק טעם אחד לאיסור חליצת אשת המלך והוא מפני שאסירה להינשא.

ב. לדעת רש"י אין מצוות חליצה מצווה באנפי נפשה.

⁵ הנוסח בכס"מ הלכות מלכים פ"ב ה"ג שלפנינו משובש. וז"ל: "וגם אין חולצין לה כיון שאפילו יחלצו לה היא אסורה להינשא משום דגנאי הוא למלך שתהא אלמנתו חולצת מנעל" עכ"ל. במהדורת פרנקל יש הערה שלפני המילה "משום" צריך להוסיף "א"י" או "ועוד" או "גם" וכך הבינו כמה פוסקים, למשל הבאר יצחק, וגם הרש"ש העיר על זה.

⁶ כסף משנה ה"ל מלכים פ"ב פ"ג. ובעצם העניין האם שייך כבוד לנפטר על ידי או דרך אלמנתו צריך עיון. הרמב"ם בהלכות ממרים פ"ו ה"ט"ו פוסק: "חייב אדם לכבד את אשת אביו אע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים שזה בכלל כבוד אביו. וכן מכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת, אבל לאחר מיתתה אינו חייב". ולכן רבי היה צריך לצוות את בניו לכבד את אשתו אחר מותו. כי מדאורייתא הם אינם חייבים, כתובות קג, ב. ואולי שאני אשת המלך, שכבודו של המלך שייך לכלל ישראל, לכן מחמירים בכבודו גם לאחר מותו, כי "מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול", משא"כ אשת אביו. ואולי רבי ציוה את בניו להחמיר בכבודה של אשתו אחר מותו כי הוא היה נשיא, ואולי הוא פשוט דאג לה, וצ"ע.

ג. להלכה אין כופין היבם לחלוץ לאישה קטלנית.

ד. מצוות חליצה, מצוה באנפי נפשה

יש דעות שמצוות חליצה אינה רק הכשר מצוה, אלא היא מצוה העומדת בפני עצמה. בעלי דעות אלו התמודדו עם דעת רש"י וטרחו לישב דעתו לפי הבנתם שמצוות חליצה היא מצוה העומדת בפני עצמה.

ה. דעת הרש"ש

הרש"ש כותב "לכאורה הי"נ דמצוות חליצה אינה בכדי שתהא מותרת להינשא אלא שהיא מצוה מטעם הכמוס מאתנו אף אם אינה רוצה להינשא לעולם"⁷. ומיישב את רש"י ע"י מציאת פירוש חדש למצוות חליצה בתורה. המצוה של חליצה בתורה אינה חלה אלא על נשים שאחר החליצה יהיו מותרות להינשא. אבל אישה כזאת שגם אחר החליצה עדיין תהיה אסורה להינשא, כגון אשת המלך, אינה בכלל מצוה של חליצה.⁸

⁷ הרש"ש סנהדרין יט, ב.

⁸ הרש"ש שינה את עמדתו לגבי תנאי מצבה של היבמה שהתורה דורשת כדי לחייב אותה במצוות חליצה. ברישא הוא רצה להוכיח שרק אישה שיש לה מוגבלות אחת להיות מותרת לשוק שייכת במצוות חליצה, אבל אשה שיש לה שתי מוגבלויות, כגון אלמנתו של מלך (שאסורה להינשא מטעם אין נושאים אלמנתו של מלך, וגם מכח זיקתה ליבם) אינה שייכת בכלל למצוות חליצה, והביא ראיה מהפסוק שכתוב "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר". (דברים כה, ה) דמשמע דזולת זה שזקוקה ליבום היתה מותרת לחוץ. הוא מצא דמיון בדין של מצה בפסח. המשנה בפסחים אומרת "אלו דברים שאדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח: בחטים וכו' אבל לא בטבל ולא במעשר ראשון שלא נטלה תרומתו וכו'. הגמרא (דף לו, א) אומרת שמצה כשרה רק אם היא מדבר שאיסורו הוא רק חמץ, אבל חמץ ודבר אחר כגון טבל, אינו יכול להיות מצה. ועל אף שהגמרא דוחה דעה זו, זה רק בגלל שאין דיוק בפסוק של "בל תאכל חמץ", כשאשר יש רק איסור אחד בלבד, אלא משמע מהפסוק, שגם אם קיים עוד איסור, יוצאים בו משום מצה. בכל אופן העיקרון נלמד שאם יש דבר שכבר יש בו איסור אחר, המצוה אינה שייכת לזה. והרש"ש הביא גם ראייה מקידושין (יב, ב) בדין ייעוד שאין אביה רשאי למוכרה לקרובים שהיא אסורה להם משום ערוה, לפי שאין אני מקיים בה אשר לא יעדה (רש"י שם) ולא היה זבינא זביני. אבל הוא דוחה את הסברא הזאת (אותו העיקרון שלמדנו מפסחים

התורה צוותה לחלוץ לאשת המת רק אם היא תהיה מותרת אחר החליצה, אבל אם היא תהיה אסורה להינשא גם אחר החליצה, התורה לא צוותה לחלוץ לאשה כזאת. לפיכך כשרש"י מסביר את המשנה "לא חולצין לאשתו", מפני שאסורה להינשא, הכוונה היא: ולכן אין מצוות התורה של חליצה שייכת לה בכלל.

לפי הפירוש החדש של הרש"ש, שרק אישה שתהיה מותרת לכל ישראל שייכת במצוות חליצה אפשר לתרץ את קושיית התוספות חדשים על פירוש רש"י⁹. אם לפי רש"י הטעם שלא חולצין לאשתו של מלך היא מפני שהיא אסורה להינשא, אז מדוע רבי יהודה הסובר שמלך נושא אלמנתו של מלך, אינו סובר שאשת המלך תהיה מותרת גם לחלוץ כי היא ראויה להינשא למלך אחר? אבל לפי הרש"ש מצוות חליצה שייכת רק לאשה שתהיה מותרת לכל ישראל, יצאה אלמנתו של מלך שאינה ראויה רק למלך אחר אבל לא לכל ישראל.

עדיין יש קושיא על הרש"ש. הרש"ש סובר שנתניה וממזרת חולצות, כי הן מותרות לפסולים, וקשה הרי אינן ראויות להינשא לכל ישראל. ואולי בכל זאת אפשר להבדיל בין מלך לפסולים, כי היתר נישואין שלה למלך בא בגלל מעמדו ולא יחוס, משא"כ הפסולים, שהם מותרים לפסולים בגלל יחוסם, כמו שאומרת המשנה עשרה יחוסין עלו מבבל וכו'.¹⁰ יש להם קבוצה - חלק מעם ישראל שראויים להן מצד יחוסם, ולגביהם זו בחינת כל ישראל, וכמו שגירות תהיה אסורה לכהן, או אלמנה להכ"ג, גם הן לא מותרות לכל ישראל ממש, ואף החלוצה עצמה אינה מותרת לכהן. לכן "כל ישראלי" זה לאו דווקא כל ישראל.

ומקידושין) כי בסוגיא בקידושין (יג, א) משמע שהיבמה גם מותרת לשוק ע"י מיתת היבם. ולכן לא רק חליצה משחררת אותה להיות מותרת לשוק אלא אף מיתת היבם. הרש"ש הביא את הראיה שלו ממה שכתוב בתורה "ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל" (דברים כה, י) ולפי דרשת הגמרא בקידושין יד, א "כיוון שחלץ בה נעל, הותרה לכל ישראל". כלומר, אשה ששייכת למצוות חליצה, זו רק אשה שתהיה מותרת לכל ישראל אחר החליצה. בהוה אמינא של הרש"ש התנאי במצבה של היבמה כדי שתחייב בחליצה היא במוגבלות שלהן, ובסוף, התנאי היה שהיא תהיה מותרת לכל ישראל אחר החליצה.

⁹ תוספות חדשים בפירוש למשניות במקום. גם הבאר יצחק הקשה קושיא זו וראה שם שתירץ תירוץ דחוק.

¹⁰ קידושין פ"ד, מ"א.

ו. דעת הנצי"ב

הנצי"ב ב"העמק שאלה" גם סובר שמצוות חליצה היא מצוה בפני עצמה.¹¹ אך הוא סובר שמצוות חליצה חלה על היבם בלבד, והיבמה רק מסייעת¹², ואם כן בשביל אחרים האישה אינה חייבת להתבזות [מובן שהוא מתכוון לומר לבזות את המלך אחר מותר], כמו שכותב הכסף משנה שבזיון המלך הוא. אך אם היה מותר לה להינשא, לא היינו חוששים לביזיון למלך כ"כ מטעם עיגון דידה, היות שהוא כבר מת. אין מצוות כבודו כדי לדחות דבר גדול [העיגון דידה]. מיהא מצוות חליצה היא מצוה בפני עצמה.

לפיכך כאשר רש"י אומר שאינו חולץ. לאלמנתו של מלך "מפני שאסורה להינשא" הוא מתכוון לומר ולפיכך לא דוחים את הביזיון של המלך, כי ממילא היא אינה רשאית להינשא. והיא אינה חייבת לסייע לידם לקיים את מצוות חליצה.

ז. נפקא מיניה בין דעת הרש"ש לבין דעת הנצי"ב

יש נפקא מיניה בין שני החסברים. לפי הרש"ש שסובר שהתורה לא צוותה על חליצה לאישה שאיננה מותרת להינשא לישראל אחר החליצה, אז גם אישה קטלנית לא תהיה חייבת במצוות חליצה. אבל לפי הנצי"ב שסיבת איסור חליצה שייכת לגנאי המלך, באישה קטלנית הטעם הזה אינו שייך. היא תהיה חייבת בחליצה, על אף איסורה להינשא אחר החליצה. מצוות החליצה עומדת בפני עצמה, והיא יכולה לסייע למצות היבם לחלוץ לה.

יתכן שיש גם כן נ"מ להלכה לגבי יבום של אישה קטלנית. לפי הרש"ש, ובוודאי לפי החוה אמינא של הרש"ש שרצה לומר דקרא לא מיירי אלא באותן שהן מותרות להינשא משום דכתיב "לא תהיה אשת המת החוצה", דמשמע דזולת זה שזקוקה

¹¹ העמק שאלה, שאילתא קנד אות א'

¹² לא כל הפוסקים מסכימים עם הנצי"ב, יש סוברים שגם היבמה מצווה בחליצה, כגון המהרי"ט בשו"ת אה"ע סי' טז, לבירור יותר מקיף בעניין, עיין בשדי חמד ח"ה, דברי חכמים ס"י קיט, ובישועות יעקב ס"י קסה.

ליבם היתה מותרת לחוץ¹³, זה נכון גם לגבי יבום. התורה צוותה על יבום לאישה כזאת שאין לה איסור אחר. לפיכך באישה קטלנית אין דין של חליצה וגם אין דין של יבום. אבל לפי הנצי"ב אפשר לומר שמצוות יבום שייכת לאישה קטלנית. אמנם, אם אישה קטלנית מתייבמת צריך עיון. כי מצד אחד סכנתא חמירא מאיסורא, מאידך, "שומר מצווה לא ידע דבר רע".

וברור שלפי שתי הדעות אם יבם ויבמה הסכימו לא לחלוץ עליהם לקיים את המצוה בכל אופן¹⁴.

לפי הרש"ש והנצי"ב אפשר להבין את רש"י גם אם סוברים שמצוות חליצה היא מצוה בפני עצמה. הרש"ש פירש פירוש חדש במצוות חליצה, ולפי זה, התורה מגבילה את מצוות חליצה לנשים מסוימות (רוב נשים), והם נשיב שיהיו מותרות להינשא אחר החליצה, לאפוקי אשת המלך, ולפי מה שאמרנו, אף אישה קטלנית. לפי הנצי"ב מצוות חליצה חלה על היבם, והיא אינה חייבת לסייע לו במצוותו כאשר יש גנאי למלך והיא ממילא תשב בעיגונה. ולפי זה אישה קטלנית תהיה חייבת במצוות חליצה.

ח. קושית הרש"ש על הרמב"ם

לרמב"ם טעם אחר מדוע אין אלמנתו של מלך חולצת, וז"ל: "כיון שאי אפשר ליבם את אשתו כך אין חולצין לה"¹⁵. והוא על פי הכלל בתלמוד שכל העולה ליבום עולה

¹³ הסברתי לפי ההוה אמינא שלו כי יתכן מאד שלפי המסקנא שלומדים מדרשת חז"ל על הפסוק "בית חלוץ הנעלי", כיון שחלץ לה, הותרה לכל ישראל, זה שייך רק לחליצה ולא ליבום, אבל מהפסוק "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר" בוודאי מיירי לחליצה וגם יבום.

¹⁴ לפי הזוהר פ' חוקת יש לקיים המצוה כי אין מנוחה לנשמת המת אלא בחליצה, אבל החתם סופר אבע"ז ח"ב ס"י פה כתב שגם לפי הזוהר אין חייב לחלוץ אם שניהם לא רוצים, רק שלפי הזוהר זה גמילות חסד עם הנפטר כמו הדלקת הנר.

¹⁵ הלכות מלכים פ"ב, ה"ג.

לחליצה, וכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה.¹⁶ יש פוסקים שרצו להסביר שזו כוונת רש"י, ויש פוסקים שמסבירים שזה כוונת הרמב"ם.¹⁷ הרש"ש הקשה על הרמב"ם, שהרי ההלכה היא דחייבי עשה דעלמא ג"כ מדאורייתא אינם עולים ליבום דאין עשה דוחה עשה, מ"מ מרבין "מיבמתו" דעולין לחליצה, על אף הכלל "כל שאינה עולה ליבום אינה עולה לחליצה", ומאי אולמא האי עשה "דשום תשים עליך" – תהא אימתו עליך משאר עשה, והוא נשאר בקושיא. הרב שמעון פאללק בספרו 'שם משמעון' מתרץ את הסתירה וז"ל: "מאחר שאשת המלך נשארה בלאו הכי באיסורה, ודאי מסתברא "שיבמתו" יתירה דכתב לן רחמנא לא קאי עליה, אלא על אלמנה לכהן גדול וכדומה וכו', מאחר [שאשת המלך] אסורה בלאו הכי, לא דמי לאלמנה לכה"ג וכדומה." ¹⁸ עכ"ל. מעניין שה"שם משמעון' נקט באותה דרך שנקט הרש"ש. הוא הסביר את רש"י לפי שיטתו של הרש"ש שמצוות חליצה היא מצווה בפני עצמה¹⁹. ומדוע הרש"ש לא הסביר כמו ה"שם משמעון' שהריבוי "יבמתו" מיירי אך ורק באישה שתהיה מותרת להינשא אחר החליצה? אמנם יש הבדל, בכל אופן, בין ההסבר של הרש"ש על איזה אישה התורה מצווה בחליצה לבין הריבוי "מיבמתו", כי הגמרא דורשת את הפסוק "בית חלוץ הנעלי", "כיוון שחלץ בה נעל הותרה לכל ישראל".²⁰ יש הדגשה "לכל ישראל", משא"כ בריבוי דיבמתו. וא"כ לגבי חייבי עשה כגון אלמנה לכה"ג, יש רק את הכלל כל שאינו עולה וכו' שלכאורה היה פוטר אותה [או פוסל אותה] מהחליצה, לכן מהריבוי "יבמתו" לומדים שבכל זאת תחלוץ.

¹⁶ יבמות כ, א.

¹⁷ הרש"ש סנהדרין יט, ב, וכן עונג יום טוב ס"י קעו, ועוד, הרמב"ם לא כתב כך בפירוש.

¹⁸ שם משמעון ענינים שונים ס"י ד ד"ה ומה שהק' הג'.

¹⁹ ובאמת השם משמעון השיג על בעל המסדר שו"ת פרשת מרדכי שהקשה על הכסף משנה, שהיה לו להקשות על רש"י.

²⁰ קידושין יד, א.

ט. דעת הרמב"ם

מה היא דעת הרמב"ם במצוות חליצה, האם היא מצוה בפני עצמה או אמצעי כדי להתירה להינשא! מהסוגיא בסנהדרין אין ראייה, אבל אולי נוכל להסיק מסקנא מהרמב"ם בהלכות יבום וחליצה (פ"ב הט"ז).

הרמב"ם כותב: "יבמה שתבעה היבם לחליצה והיא אומרת אינה חולצת ולא נוטלת כתובה אלא אשב בבית בעלי כשאר כל האלמנות אין שומעין לה שחרי הקנו אותה לזה מן השמים ורצה מיבם רצה חולץ ונותן כתובה, ולא עוד אלא אפילו אמרה אני ניזונית משלי ואשב עגונה כל ימי חיי אין שומעין לה שחרי היבם אומר לה כל זמן שאת זקוקה לי אין נותנין לי אשה ואפילו היה נשוי אפשר שישא אחרת או תהיה לו מריבה בתוך ביתו מפני היבמה".

מדוע הרמב"ם היה צריך לתת סיבה חיצונית לדרישת היבם לחלוץ לה, או מהטעם שלא נותנין לו אשה אחרת או מפני אפשרות מריבה בתוך ביתו! אם היבם היה מקיים מצוה ע"י החליצה, ולא כדי לשחרר אותה מעיגונה, אלא כי זו מצוה בפני עצמה, הוא לא היה צריך למצוא אמתלא לדרישתו לחלוץ לה. קיום המצוה סגי. לכן מסתבר שדעת הרמב"ם היא שאין מצוות חליצה מצוה באנפי נפשה, אלא היא מצוה כדי לשנות מצבה מזקוקה ליבום לרשאית להינשא.

י. דעת הרשב"א

נצרף כאן את דעת הרשב"א בתשובותיו וז"ל: אין מברכין על מצוה שעיקרה אינה מצוה כגון חליצה ויבום שהעיקר משום פריה ורביה והיא אינה מצוה לפריה ורביה²¹. דעתו של הרשב"א היא שאף יבום אינה מצוה בפני עצמה אלא כעין הכשר מצוה לפריה ורביה, להקים זרע על שם אחיו המת. וא"כ כל היסוד של יבום וחליצה הוא לאו מצוה באנפי נפשה, אלא, מקיימים מצוות יבום כדי לקיים פריה ורביה וחולצין כדי להתירה להינשא, כי אם לא תאמר כך, אמאי לא מברכין על

²¹ שאלות ותשובות הרשב"א ח"א סי' יח.

חליצה²² אלא ברור שיבום וחליצה לדעת הרשב"א אינן נחשבות ליעיקרה של מצוה" אלא הכשר מצוה למשהו אחר.

יא. סיכום

- א. מסתבר שלדעת הרמב"ם, הרשב"א ופשוטו של רש"י, אין מצות חליצה בפני עצמה. האחרונים שסוברים שחליצה נחשבת למצוה באנפי נפשה, הסבירו את רש"י לשיטתם.
- ב. יש נ"מ בין הסברו של הנצי"ב על דברי רש"י לבין הסברו של הרש"ש ביחס לאישה קטלנית.
- ג. לפי הפירוש של הרש"ש מתורצת הקושיה של התוספות חדשים וה"באר יצחקי, שלפי שיטת רש"י, רבי יהודה היה צריך לחלוק על המשנה, שאין חולצין לאלמנתו של מלך.
- ד. דעת הרמב"ם [בניגוד להבנת הרש"ש בדעת הרמב"ם] היא שאין חליצה נחשבת מצוה באנפי נפשה.
- ה. דעת הרשב"א בתשובות אין יבום או חליצה נחשבות למצוה באני נפשה אלא שתיהן באות לצורך משהו אחר.

²² עיין שם בתשובה שאפשר לומר סיבות אחרות מדוע אין מברכין על חליצה, אבל הרשב"א נקט דווקא הדוגמא של חליצה ויבום כדי לומר שמצוה שעיקרה אינה מצוה אין מברכין.